

Arkeologisk schaktningsövervakning

CREUTZ SPELHUS

vid schaktning för vattenledning inom gruvområde L2001:4421 i

Falu stad och kommun, Dalarnas län

2023

Arkivrapport dnr 78/22

Greger Bennström

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY
Fastighetskartan: © Lantmäteriet.

Dalarnas museum, Falun, 2023

Sammanfattning

Dalarnas museum genomförde en arkeologisk schaktningsövervakning i samband med att en vattenledning skulle grävas ned. Arbetet gjordes i augusti 2022 inom gruvområdet L2001:4421 i Falu stad, Dalarna. Vid två tidigare undersökningar invid det aktuella schaktet hade bland annat någon form av broläggning iakttagits. Rester av samma broläggning gick att iaktta i schaktet från 2022. Troligen har broläggningen haft ett funktionellt samband med en vattenränna/kulvert som finns på äldre kartor och som också iakttagits vid en undersökning 2020 längre norr ut. Ytterligare arkeologiska insatser är inte nödvändigt inom aktuellt arbetsföretag.

Inledning

Med anledning av att det behövde grävas för en vattenledning inom gruvområdet L2001:4421 genomförde Dalarnas museum en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Området låg vid Falu gruva i Falu stad och kommun, Dalarnas län, figur 1 och 2. Arbetet utförde i augusti 2022. Beslut om schaktningsövervakningen togs av Länsstyrelsen i Dalarnas län med dnr 431-8147-2022 och beställare av arbetet var Stora Kopparbergs Bergslags AB.

Antikvarisk bakgrund

Det har gjorts många undersökningar inom gruvområdet L2001:4421. För den aktuella schaktningen var det två tidigare undersökningar som var direkt relevanta. Den ena genomfördes 2006 och bestod av flera långa schakt från Oscars lave och ned till Bergshauptmansgatan. Intill det aktuella schaktet påträffades delar av en broläggning (Dm dnr 24/06). Den andra genomfördes 2010 och bestod av två mindre schakt vid Creutz spelhus. I schaktet direkt nordöst om spelhuset kunde delar av en kulvert och rester efter samma broläggning som 2006 iakttas (Lögdqvist 2011), se figur 3.

Syfte

Syftet med undersökningen var att på ett vetenskapligt arbetsätt dokumentera de anläggningar tillhöriga gruvområdet L2001:4421 som eventuellt påträffades i schaktet.

Metod

Schaktet grävdes skiktvis ned till det djup som behöves för vattenledningen. Grävningen utfördes med en grävmaskin utrustad med planeringsskopa och arbetet följdes av en arkeolog. Konstruktioner och delar av schaktväggen rensades för hand. Schaktets innehåll dokumenterades i skrift och med fotografering. Inmätning av schaktet och konstruktioner gjordes med RTK.

Resultat

Schaktet som grävdes var 18,5 meter långt (Ö-V), 3,7–4,7 meter brett i markytan och 0,8–1,2 meter brett i botten samt 1,8–2,0 meter djupt, figur 4. I den östra delen av schaktet var homogen utfyllnad av sand, grus, slagg och upp till 0,6 meter stora stenar ända ned till botten. Ned till cirka 1 meters djup fanns också inslag av trärester och murtegel. Sex meter från östra änden var en störning i form av ledningar 0,5 meter under markytan. Därefter kom en 1,2–1,4 meter djup nedgrävning med fyllning av sand. Nedgrävningen fanns i hela schaktbredden och fortsatte cirka 4 meter åt väst.

I östra delen av schaktet framkom rester efter en träkonstruktion, A1, cirka 1,5 meter under markytan och ned till och med schaktbotten. Anläggningen var cirka 5 lång (Ö-V) och verkade fortsätta utanför schaktkanterna i norr och söder. Anläggningen bestod av stående trästolpar samt inbördes delvis oordnade och överlappande liggande stockar och plank, foto 2. Stolparna var 0,10–0,25 meter i diameter och åtminstone 0,9–1,2 meter långa. Tre stolpar stod i den södra schaktkanten och två grövre i nordvästra hörnet. De liggande stockarna var 0,15–0,25 meter i diameter och 0,6–1,2 meter långa. Vissa var bilade till ett närmast fyrkantigt tvärsnitt och några hade urtag och hak. Planken var upptill 0,24 meter breda och 0,035 meter tjocka. Även om stockarna och planken låg i oordning så var de huvudsakligen orienterade i nord-sydlig riktning. Stolpar, stockar och plank gick inte att knyta ihop till en tydligt sammanhängande konstruktion, utan gav intryck av att vara en träkonstruktion som helt eller delvis hade raserats. I anslutning till träkonstruktionen och i botten av schaktet fanns ett oregelbundet, delvis omgrävt, brunsvart kulturlager bestående av sand, grus, träflis och enstaka fragment av taktegel. Då schaktet inte behövde vara djupare, och det dessutom fanns håligheter med okänt djup under stockar och därmed rasrisk, undersöktes inte konstruktionen vidare. Där schaktet slutade i väst fanns ett modernt betongfundament, se foto 1.

Slutsatser och utvärdering

Sannolikt var träkonstruktionen A1 en del av samma broläggning som iakttagits vid undersökningarna 2006 och 2010. Anläggningen låg också huvudsakligen inom den yta som schaktades 2010, figur 4. På äldre kartor syns en vattenränna från Johannisgruvan och rakt norrut för att sedan ansluta till Gruvbäcken, figur 5. År 2020 gjordes en undersökning en bit norr om aktuellt område, mellan Vasket och Gruvmuseet. I schaktet påträffades en delvis välbevarad och välbyggd kulvert, vilken var täckt med tvärgående stockar. Stockarna kunde dateras 1840-tal (Dm dnr 55/20, Carlsson 2021). Det rör sig troligen om samma ränna som finns på de äldre kartorna men den har byggts om till en täckt kulvert på 1800-talet. Broläggningen bör ha ett funktionellt samband med rännan/kulverten.

Inga ytterligare arkeologiska åtgärder behövdes för det aktuella arbetsföretaget. Framtida markarbeten inom området bör dock omfattas av arkeologiska insatser.

Referenser

Carlsson, Eva. 2021. Kanal för gruvvatten. I: *Dagsverket nr 3 2021*. Falun.
Lögqvist, Anna. 2011. *Arkeologisk schaktningsövervakning och antikvarisk kontroll Creutz spelhus Falu Gruva, gruvområde RAÄ 109 Falu stad och kommun, Dalarna*. Dalarnas museum Arkivrapport dnr 94/10. Falun.

Arkiv

Dalarnas museums arkiv: dnr 24/06 projekt 1337, dnr 55/20 projekt 1743

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-8147-2022
Fornreg, uppdragsnummer:	202300061
Socken:	Falu stad
Fornlämning, RAÄ-nr:	109:1
Fornreg, lämningsnummer:	L2001:4421
Fastighet:	Falun 9:2
Koordinater, mitten:	N 6718168
(SWEREF99 TM)	E 533828
Höjd (RH 2000):	126,2–128,5 m.ö.h.
Inmätning:	RTK
Utförandetid:	2022-08-16
Undersökt yta:	76 kvadratmeter
Schaktlängd:	18,5 meter
DM projektnummer:	1822
DM diarienummer:	78/22
DM foto accessionsnr:	DM ARK1822
Arkeologisk personal:	Greger Bennström
Projektansvarig:	Greger Bennström

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

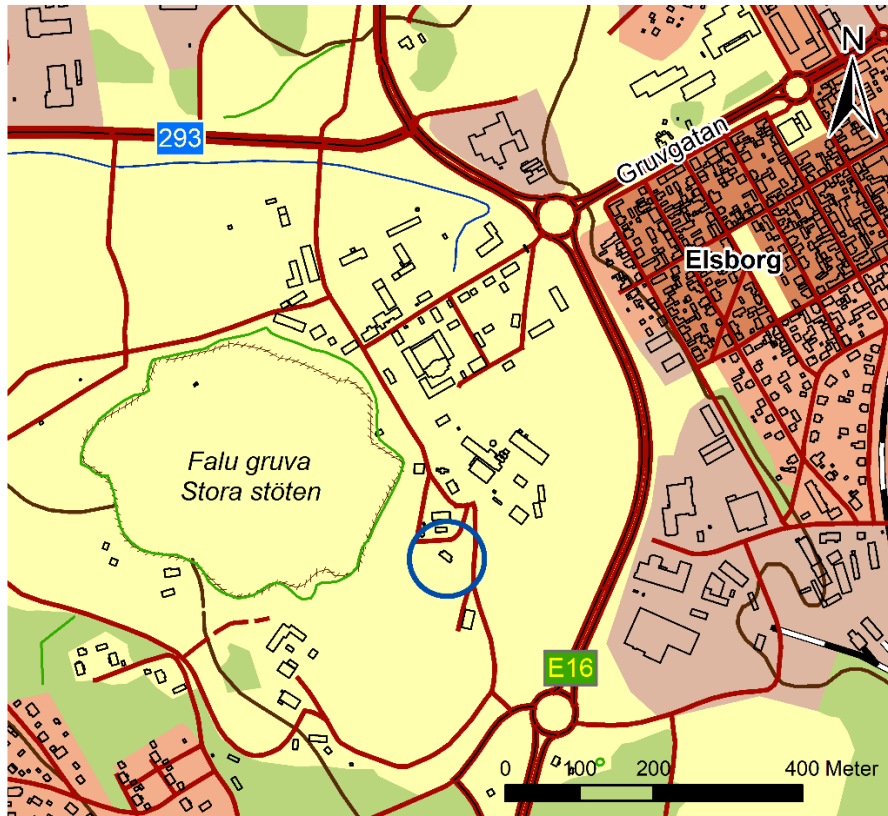
Bilagor

1. Kartor/planer figur 1–5
2. Foton 1–2

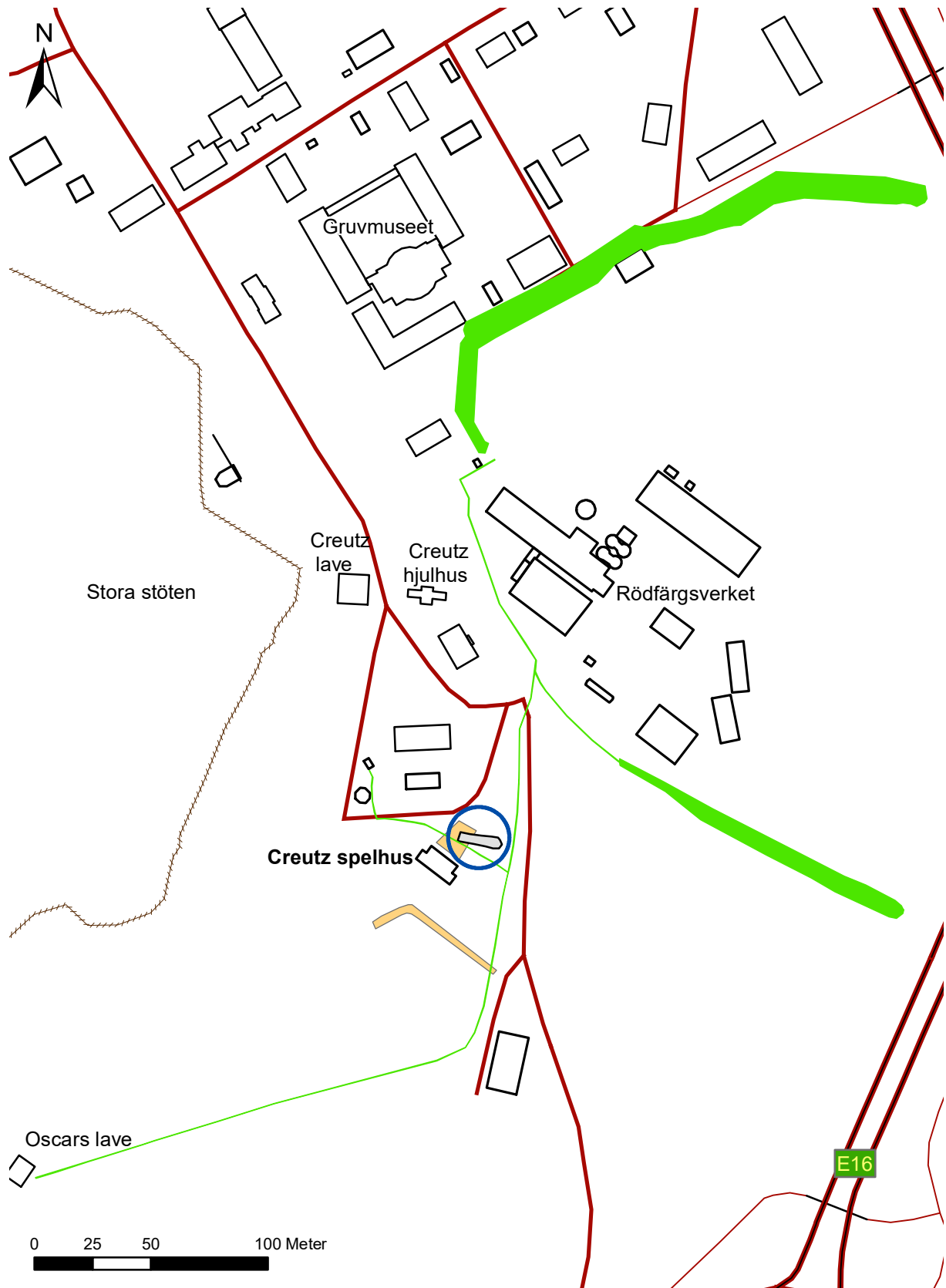
Bilaga 1

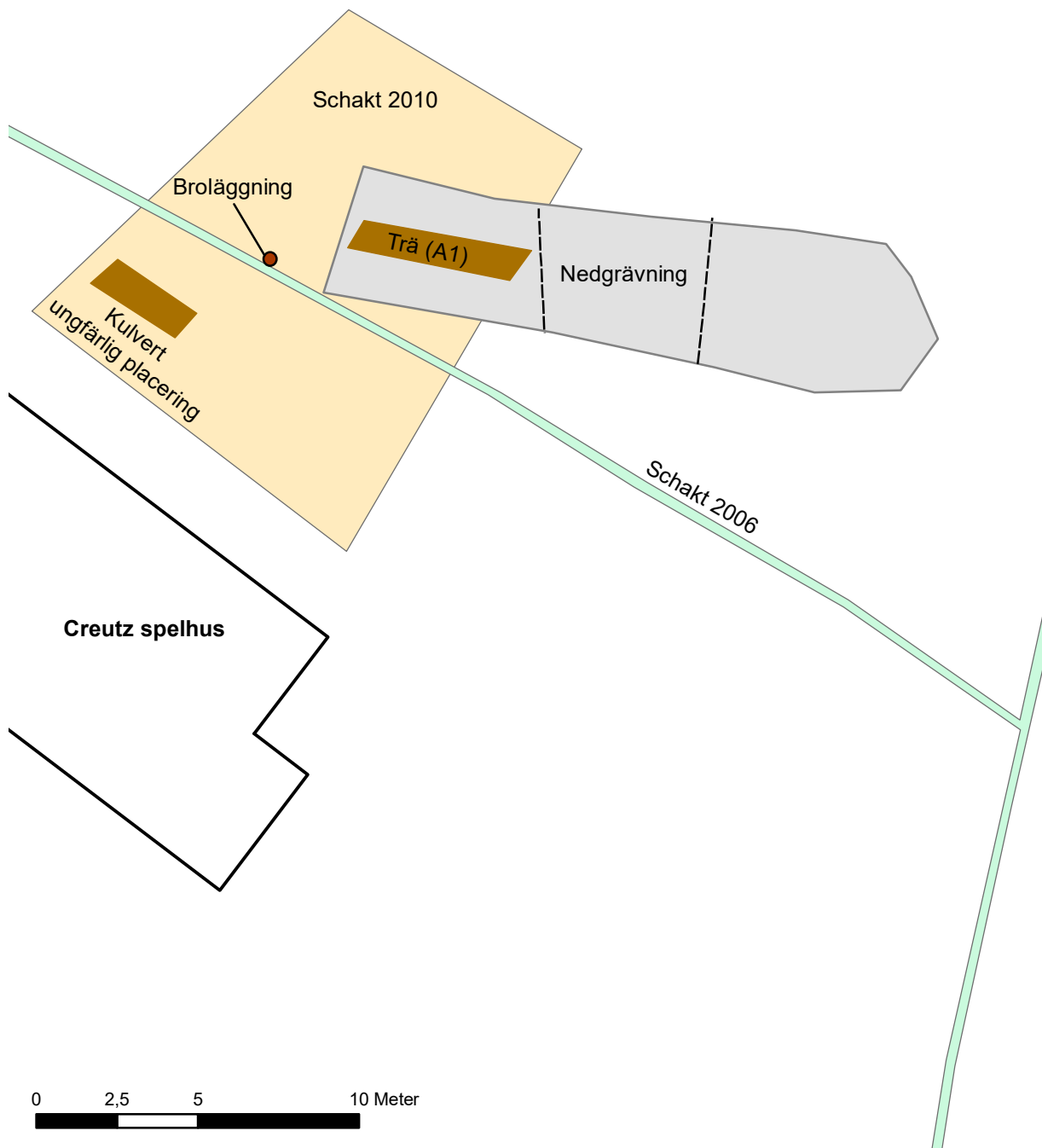
Figur 1. Dalarna med Falun markerat med röd punkt

Figur 2. Utsnitt från fastighetskartan med undersökningsområdet inom den blå cirkeln. Skala 1:10 000.

Figur 3. Utsnitt från fastighetskartan med det aktuella schaktet markerat med grått inom den blå cirkeln. Schakten från 2006 markerade med grönt och från 2010 med orange. Skala 1:2500.

Figur 4. Planritning över schakt och anläggningar. Det aktuella schaktet markerat med grött. Skala 1:200.

Figur 5. Kartan från 1777 (U9-1:4) med moderna vägar och byggnader inlagda. Det aktuella schaktet inom den blå cirkeln markerat med grått. Schakten från 2006 markerade med grönt, från 2010 med orange och från 2020 med blått. Skala 1:2500.

Bilaga 2

Foto 1. Schaktet och Creutz spelhus sett från nordöst. Foto: Greger Bennström.

Foto 2. De översta stockarna i träkonstruktionen A1:s östra del. Foto: Greger Bennström.